

Uchwała z dnia 24 lutego 2005 r., III CZP 87/04

Sędzia SN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Marek Sychowicz

Sędzia SA Dariusz Zawistowski

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Zenona S., Jerzego K., "A.H.A." – Mirosław T., Edyta T., Andrzej D., sp.j. w G. przeciwko Kazimierzowi S., Markowi G. i Adamowi Ś. o zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 24 lutego 2005 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Świdnicy postanowieniem z dnia 26 października 2004 r.:

„W jakim składzie sąd rejonowy orzeka o zakazie prowadzenia działalności określonej w art. 373 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze?”

podjął uchwałę:

W sprawach, o których mowa w art. 373 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.), sąd orzeka w składzie jednego sędziego.

Uzasadnienie

Przedstawione przez Sąd Okręgowy w Świdnicy zagadnienie prawne wyłoniło się przy rozpoznawaniu apelacji wnioskodawców od postanowienia Sądu Rejonowego w Wałbrzychu z dnia 9 czerwca 2004 r., którym Sąd ten oddalił ich wnioski, oparte na podstawie art. 373 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 – dalej: „Pr.u.n.”), o pozbawienie uczestników prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek oraz pełnienia określonych funkcji.

Zaskarżone orzeczenie wydane zostało przez sąd prowadzący postępowanie po ogłoszeniu upadłości, w składzie jednego sędziego.

W ocenie Sądu Okręgowego, kwestia składu sądu orzekającego w tych sprawach, która była pod rządem rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej: "Pr.upadł.") wyjaśniona w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2001 r., III CZP 15/01 (OSNC 2002, nr 1, poz. 1), wymaga ponownego rozważenia ze względu na zmianę przepisów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nowa kategoria spraw cywilnych, mających za przedmiot pozbawienie osób, które nie dopełniły określonych obowiązków, prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek oraz sprawowania oznaczonych funkcji, została wprowadzona do Prawa upadłościowego ustawą z dnia 31 lipca 1997 r. o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 117, poz. 751). Przepisy art. 17¹-17³ zostały zawarte w rozdziale IV „Odpowiedzialność cywilna” działu II-go „Postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości”. Takie usytuowanie tych przepisów oraz powierzenie kompetencji do prowadzenia spraw, o których była mowa w art. 17², sądowi „prowadzącemu postępowanie upadłościowe” (art. 17² § 2 Pr.upadł.) wywołało wątpliwości co do tego, czy mogło ono być wszczęte także w fazie tzw. właściwego postępowania upadłościowego, prowadzonego po ogłoszeniu upadłości, a przede wszystkim, czy mogło być prowadzone poza postępowaniem upadłościowym.

Wątpliwości te rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 października 2001 r., III CZP 56/01 (OSNC 2002, nr 5, poz. 60) stwierdzając, że sąd gospodarczy właściwy do prowadzenia postępowania upadłościowego może orzec o sankcji przewidzianej w art. 17² Pr.upadł. także wówczas, gdy nie została ogłoszona upadłość przedsiębiorcy. Chociaż sam problem stracił obecnie na znaczeniu, wobec wyraźnej regulacji ustawowej, zawartej w art. 375 ust. 2 Pr.u.n., to aktualność – także dla obecnie rozważanego zagadnienia – zachowały dwa stwierdzenia wyrażone w uzasadnieniu tej uchwały. Po pierwsze, Sąd Najwyższy zaakcentował, że postępowanie przewidziane w art. 17² Pr.upadł. nie jest postępowaniem upadłościowym, a z postępowaniem tym jest związane tylko w sposób pośredni (...). Po drugie, Sąd Najwyższy podkreślił, że przepisy określające

sądy powołane do rozpoznawania poszczególnych kategorii spraw mają charakter norm kompetencyjnych (art. 17¹ § 2, art. 17² § 2 i art. 17³ § 1).

Pod rządem Prawa upadłościowego z 1934 r. w obu fazach postępowania upadłościowego sąd orzekał w składzie trzech sędziów (art. 8 § 2, art. 64 i 67 § 3). Fakt ten nie był pozbawiony znaczenia przy podejmowaniu uchwały z dnia 8 maja 2001 r., III CZP 15/01; Sąd Najwyższy uznał, że art. 17² § 2 powierzający orzekanie w tych sprawach sądowi prowadzącemu postępowanie upadłościowe jest przepisem szczególnym, określającym skład sądu w sprawach wymienionych w art. 17¹ § 2 Pr.upadł. Ta szczególna regulacja wyłącza stosowanie w tym zakresie przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, do których – w zakresie nieuregulowanym w art. 17² § 2-5 – odsyłał § 6 tego przepisu. Sąd Najwyższy dostrzegł więc w art. 17² § 2 nie tylko normę kompetencyjną, lecz uznał, że wynika z niej także regulacja co do składu sądu, chociaż w przepisie nie było o tym mowy.

Orzekanie o pozbawieniu prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek oraz pełnienia określonych funkcji, unormowane obecnie w art. 373-377 Pr.u.n., uległo poważnym w stosunku do poprzedniej regulacji, zarówno w aspekcie materialnoprawnym, jak i procesowym.

Postępowanie w sprawach orzekania zakazu prowadzenia działalności gospodarczej zostało wyodrębnione w tytule X, zamykającym całą część pierwszą „Przepisy ogólne o postępowaniu upadłościowym i jego skutkach”; uregulowanie tej kategorii spraw znalazło się zatem poza przepisami normującymi postępowanie w przedmiocie ogłoszenia upadłości (tytuły II i III) oraz postępowanie prowadzone po ogłoszeniu upadłości (tytuły IV-VIII). Zmiana ta wyraźnie przemawia na rzecz umocnienia stanowiska o autonomicznym charakterze omawianego postępowania, pozostającego jedynie w pewnym funkcjonalnym związku z postępowaniem upadłościowym.

O samodzielnym charakterze postępowania w sprawach orzekania zakazu prowadzenia działalności gospodarczej świadczy również wyraźne, wspomniane wcześniej, ustawowe uregulowanie dopuszczalności jego prowadzenia także wtedy, gdy postępowanie upadłościowe nie było w ogóle wszczęte (art. 375 ust. 2).

Obecnie skład sądu upadłościowego nie jest już w obu fazach postępowania jednakowy: sprawy o ogłoszenie upadłości rozpoznaje sąd upadłościowy w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 18 Pr.u.n.), a po ogłoszeniu upadłości sąd orzeka

w składzie jednego sędziego (art. 150 ust. 1 Pr.u.n., z wyjątkami wynikającymi z ustępu 2). Trzyosobowy skład zawodowy nie jest już zatem „cechą” sądu upadłościowego. (...)

Postępowanie w sprawach o orzekaniu zakazu prowadzenia działalności gospodarczej jest samodzielnym, autonomicznym postępowaniem cywilnym, uregulowanym poza kodeksem postępowania cywilnego; może ono pozostawać w związku funkcjonalnym z postępowaniem upadłościowym, może jednak także być prowadzone niezależnie od niego. Sprawy te prowadzone są na podstawie przepisów postępowania nieprocesowego, z wyjątkami, które wynikają wprost z regulacji szczególnej. Tak postrzegany już pod rządem poprzednich przepisów charakter tego postępowania uległ wyraźnemu wzmocnieniu w wyniku zastosowanej w ustawie systematyki przepisów oraz bezpośredniego odesłania do kodeksu postępowania cywilnego.

Zawarte w art. 375 Pr.u.n. wskazanie sądu (ust. 1 – sąd upadłościowy, ust. 2 – sąd właściwy do rozpoznania sprawy o ogłoszenie upadłości) ma wyłącznie charakter kompetencyjny i oznacza poddanie spraw w nim wymienionych kompetencji sądów upadłościowych; sądem upadłościowym jest zawsze sąd rejonowy-sąd gospodarczy (art. 18 i 149 ust. 1 Pr.u.n.). Przepis ten nie określa składu tego sądu, nie jest zatem przepisem szczególnym w tym zakresie. Skład sądu nie jest też przedmiotem zawartej w art. 376 regulacji obejmującej jedynie legitymację czynną, orzekanie na rozprawie, dopuszczalność kasacji i powiadamianie Krajowego Rejestru Sądowego. Oznacza to, że o składzie sądu w omawianych sprawach rozstrzygają przepisy o postępowaniu nieprocesowym (art. 376 ust. 1 zdanie drugie Pr.u.n.), z tego zaś wynika, że orzeka w nich sąd w składzie jednego sędziego (art. 509 k.p.c.). Takie też stanowisko dominuje w piśmiennictwie na tle Prawa upadłościowego i naprawczego.

Jak wcześniej wskazano, obecnie sąd upadłościowy orzeka w różnych składach w zależności od fazy postępowania upadłościowego. Przyjęcie, że przyznanie sądowi upadłościowemu kompetencji do rozpoznawania analizowanych spraw wyznacza tym samym skład sądu (ustalony w ustawie dla sądu upadłościowego), które mogło budzić wątpliwości nawet w poprzednim stanie prawnym, obecnie wywoływałoby skutki niemożliwe do zaakceptowania, nie ma już bowiem jednakowego składu sądu upadłościowego. Sprawa tego samego rodzaju (w przedmiocie orzekania o zakazie prowadzenia działalności gospodarczej)

podlegałyby rozpoznaniu w różnych składach, w zależności od tego, w której fazie postępowania orzekałby sąd, a więc – trzyosobowo, gdyby sprawę prowadził sąd upadłościowy orzekający „w sprawie o ogłoszenie upadłości” (art. 18 Pr.u.n.) i jednoosobowo, gdyby sąd upadłościowy (ten, który ogłosił upadłość) orzekał po ogłoszeniu upadłości (art. 150 ust. 1 Pr.u.n.); jeżeli sprawa była prowadzona poza postępowaniem upadłościowym żaden z tych przepisów nie określałby składu „sądu upadłościowego” i pozostawałby art. 509 k.p.c. Dodatkowe wątpliwości powstawałyby w sytuacjach przejścia jednej fazy postępowania upadłościowego w drugą lub takich, w których wszczęto sprawę o ogłoszenie upadłości oraz sprawę o orzeczenie zakazu na podstawie art. 373 lub 374 Pr.u.n., po czym – przed zakończeniem drugiej sprawy – wniosek o oddalenie upadłości oddalono.

Zastosowanie art. 509 k.p.c., na podstawie odesłania zawartego w art. 376 ust. 1 zdanie drugie Pr.u.n., powoduje ustalenie składu sądu jasne i jednolite dla wszystkich spraw prowadzonych na podstawie art. 373 i 374 ustawy.

Należy też podkreślić, że jednoosobowy skład sądu w pierwszoinstancyjnym postępowaniu cywilnym nie jest wyjątkiem, ale zasadą, zarówno w postępowaniu nieprocesowym (art. 509 k.p.c., jak i w procesie (art. 47 k.p.c.). Skład trzyosobowy zawodowy w pierwszej instancji jest w kodeksie postępowania cywilnego składem wyjątkowym: w procesie orzeka na zarządzenie prezesa sądu (art. 47 § 1), a w postępowaniu nieprocesowym w sprawach wymienionych w art. 544 § 1, art. 1148 § 1 i art. 1151 § 1 k.p.c.

Orzekanie w rozważanej kategorii spraw przez sąd w składzie jednego sędziego jest zatem zgodne z regułą obowiązującą w postępowaniu cywilnym.

Całkowicie chybiony jest argument odwołujący się do „szczególnej rangi” spraw o orzeczenie zakazu prowadzenia działalności gospodarczej. O składzie sądu przesądza ustawa, a ta ustanawia w pierwszoinstancyjnym postępowaniu cywilnym, doznającą nielicznych wyjątków, zasadę jednoosobowego składu sądu i to niezależnie od tego, czy sądem pierwszej instancji jest sąd rejonowy czy okręgowy. (...)

Omówione względy uzasadniały rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia, jak w uchwale.